

FRAN ERJAVEC, PRVI SLOVENSKI BUDITELJ ZAVEDANJA BIOTSKE RAZNOVRSTNOSTI

// Petra Vrh Vrezec

Našega izvrstnega naravoslovno-literarnega pisatelja **FRANA ERJAVCA** so sodobniki izjemno cenili in mu bili hvaležni za opravljeno delo.

foto: spletni vir OŠ Frana Erjavca

O NJEM:

Rojstvo: 4. 9. 1834, Ljubljana (Mihael Erjavec in Elizabeta roj. Bezlaj)

Smrt: 12. 1. 1887, Gorica

Poklic: pisatelj, naravoslovec, prevajalec, potopisec

SEZNAM NEKATERIH ERJAVČEVIH DEL:

Naravoslovni spisi živali

Živali popotnice, 1860

Živalske podobe:

Mravlja, 1857

Žaba, 1863

Rak, 1881

Domače in tuje živali v podobah, 1868-1873

Naše škodljive živali v podobi in besedi, 1880-1882

Ni vse zlato, kar se sveti, 1887

Potopisni spisi

Eno noč na Kumu, 1862

Gostba v Mazinmu, 1863

Na kraški zemlji, 1877

Med Savo in Dravo, 1878-1879

Povesti in črtice

Avguštin Ocepek, 1860

Na stričevem domu, 1860

Zamorjeni cvet, 1861

Huzarji na Polici, 1863

Hudo brezno ali Gozdarjev rejnec, 1864

Ni vse zlato, kar se sveti, 1887

Prav v času, ko smo se Slovenci lahko začeli hvaliti s prvim izvornim romanom v našem jeziku, Jurčičevim *Desetim bratom* (1866), smo dobili tudi prvo poljudno-znanstveno delo *Domače in tuje živali v podobah*, ki je Frana Erjavca uvrstilo med velike naravoslovne pisatelje 19. stoletja. Primerjali so ga celo s slavnim francoskim naravoslovcem Buffonom in Nemcem Brehmom. Pisatelj je v tujih literaturah res našel nujne podatke za svoje zapise, a jih je znal tudi izvrstno preoblikovati in vplesti v svoje pripovedovanje. Doma je imel le malo zgledov in tudi tradicija domačega naravoslovnega pisanja je bila pičla. Lahko si je nekoliko pomagal z imeni živali kustosa deželnega muzeja v Ljubljani Henrika Freyerja, ki se je skliceval na zapiske Žige Zoisa, ta pa na Scopolijeva kranjska imena. A ob Erjavčevi ustvarjalnih, domišljjsko bogatih zapisih se je strokovno suhoparno izražanje Freyerja lahko skrilo. Njegovo delo je bilo v tistem času v vsem popolnoma samostojno. Da je bil poleg Frana Levstika najboljši pisatelj starejše Glasnikove dobe, je pokazal že v *Žabi* (1863). V njej je izvrstno strnil oris žabe s pripovedovanjem o mladostnih spominih, očetovi ljubezni do cvetlic in materini praktičnosti. Tako je iz naravoslovnega članka ustvaril umetnino.

NENADOMESTLJIVE DOMAČE IN TUJE ŽIVALI V PODOBAH

V letu 1868 je izdal prvi zvezek knjige *Domače in tuje živali v podobah*, ki ga je namenil domačim četrveronožnim živalim. V naslednjih letih so temu sledili drugi zvezki in kar dva je namenil pticam

(1870). Erjavec se je v knjigi posvetil predvsem tistim vrstam, ki jih je tudi sam dobro poznal. To je opazno tudi pri imenih, ki jih uporabljamo še danes. O priljubljenosti Erjavčevih *Ptic* priča kar 21.000 izvodov prvega natisa in še dva ponatisa. Erjavec se je znal izjemno dobro vživeti v ptičji svet in to povedati tako preprosto in po domače, da se je hitro priljubil bralcem.

Iztok Geister je v *Razodetjih ptičjih imen* zapisal:

»Večina imen je novih, videti so pristna ljudska, vendar za uho prijetno slovstveno polepšana.«
V nadaljevanju podajam Erjavčeva izvorna in sočna imena za nekatere vrste ptic, ki jih uporabljamo še danes: **čapljica, kvakač, žličarka, grbec, reglja, egiptovski jastreb, rjavi jastreb, mali klinkač, kraljevi orel, mala droplja, polojnik, mormon, duplar, čuk, kozača, vodomec, zlatovranka, (rumeni) vrtnik** itd.

Po pticah je 1873. leta sledil še V. zvezek – *Golazen*. Sem je uvrstil plazilce in dvoživke. Več o koristnosti in škodljivosti živali je pisal v *Naše škodljive živali v podobi in besedi*. Gotovo vsega napisanega ne smemo pripisovati le Erjavcu, ki se opravičuje: »Prirojeni stud in naučeni strah pred to golaznijo je večji kakor boljše znanje in razum.« Splošnemu ljudskemu prepričanju in zahtevam krajskih deželnih odborov po zatiranju škodljivcev se v tistem času ni dalo uiti.

Ko danes prebiramo Erjavčeve »Podobe«, lahko le slutimo, kaj so pomenile ljudem pred stoletjem in pol. Bralo jo je mlado, ki ji je bila knjiga namenjena v »poduk in kratak čas«, in staro, preprosti in šolani ljudje. Danes moramo na Erjavčevo stvaritev gledati kot na živ literarni spomenik, leposlovno delo, žal redko take vrste v slovenski književnosti.

O NJEGOVEM ŽIVLJENJU

Veliki slovenski naravoslovec, potopisec in pripovednik Fran Erjavec (1834–1887) je bil rojen v Ljubljani. Kot štiriletni deček je izgubil očeta, kmalu za njim še mamo, zato sta ga vzgajali stara mama in teta. Že kot otroka ga je narava zelo privlačila. Pri 15 letih je spoznal naravoslovca Ferdinanda Schmidta, pri katerem se je navdušil nad žuželkami in naravoslovjem, in ta ljubezen je trajala vse življenje. V gimnaziji je z zavednimi študenti, Josipom Stritarjem, Simonom Jenkom, Ivanom Tuškom in drugimi ustanovil dijaško društvo za urjenje pisateljstva. Skupaj so ustvarjali skrivni literarni list *Vaje*, ki je bil podlaga za nastanek literarne revije *Slovenski glasnik*. Po zrelostnem izpitu je na Dunaj odšel študirat naravoslovje in kemijo. Tudi v tujini je ostajal zaveden Slovenec; postal je predsednik slovenskega dijaškega društva in nadaljeval s pisanjem. Pri 25 letih je opravil izpit za učitelja naravoslovja za višjo realko in izpit učitelja kemije za nižjo realko. Ker v domovini ni dobil službe, je eno leto poučeval na Dunaju, zatem pa na Hrvaškem kot profesor na zagrebški realki.

Fran Erjavec je priredil tudi prve slovenske šolske in za šolo porabne knjige iz naravoslovja: Prirodopis živalstva (1864), Rudninoslovje ali mineralogija (1867), Kemija (1870), Živalstvo (1875), Somatologija (1881) idr.

Tu je prebil 11 srečnih let, ko je veliko potoval po Hrvaški, Dalmaciji, Bosni in Evropi ter zbiral naravoslovno gradivo. V Zagrebu je pomagal celo urejati prirodoslovni muzej, kateremu je poklonil herbarij s 500 rastlinami. Tu je začel pisati in pri Mohorjevi družbi že izdajati *Domače in tuje živali v podobah*.

SPET V DOMOVINI

Leta 1871 je bil premeščen na realko v Gorico, česar so se prijatelji slovenskega slovstva in napredka zelo razveselili. Simon Gregorčič je ob tem zapisal: "Vedeli smo, da dobimo z Erjavcem veliko oslombo narodnemu življenju na Primorskem." V Gorici se je poročil z Marijo Frfilavo iz Senožeč in z njo imel tri otroke.

Naj na koncu navedem lep citat Ivana Grafenauerja o našem velikem slovenskem naravoslovcu: »Erjavec je imel jasno, odprto oko za življenje, ki ga je obdajalo, bister pogled, kakor ustvarjen za opazovanje ljudi, naravnih, narodopisnih in narodnopolitičnih pojavov, poleg tega pa tudi dar jezika, ki mu teče vedno lahko in naravno.«

ČAPLJICA (*Ixobrychus minutus*) je eno od izvornih in sočnih imen, ki se jih je domislil Fran Erjavec.

V 3. zvezku njegove mojstrovine **DOMAČE IN TUJE ŽIVALI V PODOBAH - PTICE** pisatelj predstavlja galerijo ptičjih portretov od domače perutnine do nekaterih gozdnih in poljskih ptic. Sledeči zvezek je nadaljevanje prvega in predstavitev ujed, sov, močvirnih in povodnih ptic ter »posebno imenitnih tujih ptičev iz vseh krajev sveta«. Vseh opisanih vrst ptic je 260.